

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 19. avgusta 1854.

List 66.

Gosence ali červi v prosu.

V prosu, ki nam letos obilen pridelk obéta, se najde spet na več njivah tisti škodljivi červ, ki ga majhni rumeno-rujavkasti proseni metulj (*botrys silacealis*) zaleže.

Ta červ, prav za prav gosenca, je vmazane rudečkasto-bele barve, ima černo glavico in černe pičice po životu, živi v bilkah ali steblih prosa, pregloje kolenčike bilk, in stori, da ta bilka, v katero se je omenjena gosenca vgnjezdila, malo ali celo nič zrelega zernja ne donese. Kakor mol v lesu les objeda ona bilko, ki že na nekem rumenkastem izmečku odzunaj kaže, da je ta škodljivi gost noter.

Še preden prosó popolnoma dozori in se žanje, se podá omenjena gosenca v steblo doli blizo do korenine, in kadar je proso požeto, ostane v sternišču (*Stoppeln*), ki je po žetvi ostalo na njivi.

Kadar se sternišče v jeseni podorje, ostane gosenca (červ) celo zimo pod zemljo, spomladi se v mešičke zavije, iz katerih metulj še le takrat izpod zemlje priferfra, ko je spet prosó vsejano bilo in je že za ped visoko izrastlo.

Edina, pa gotova pomoč, ki gospodarju ne prizadene veliko truda, te škodljive červe pokončati, obstoji v tem, da se po žetvi ostalo sternišče izruje, na kupe zmeče in na polju z vsimi gosencami vred, ki tiče v sternišču, sožge, pepél pa potem kot dober gnoj po njivi raztrosi. *) F. Schmidt.

Sadne drevésa oškodovati je greh.

Ko je gospod Bog svet stvaril, je rekel: „Zemlja naj rodi drevje, da vsako po svojem sad rodi in ima svoje lastno seme“. In tako je bilo. Prepovedani sad, ki ga je Eva Adamu ponudila, je jabelko bilo. Že Noa je po vesoljnem potopu, okoli 2300. leta pred Kristusovim rojstvom, in 300 let Jozneje sv. oče Abraham drevésa sadil v Bersabi. pakobovi sinovi so egiptovskemu ministru prinesli sadú iz Kanaane. Mozes je dal Izraeljcom postave za varstvo sadnega drevja in tert, in modri kralj Salomo je okoli leta 1000 pred Krist. terte sadil in mnogoverstne sadunosnice. Od tistihmal noter do današnjega dne so bili cesarji in kralji podporniki sadjoreje. Slavni knez August saksonski je spisal več bukev o sadjoreji, in blagi cesar avstrijski Jožef II. je sadil in cepil drevésa. Le od enega cesarja — od grozovitega rimskega cesarja Domi-

ciana, se bere, da je enkrat ukazal, vse terte v njemu podložnih deželah pokončati.

Velik dobiček, ki nam ga delijo sadne drevésa, nas opominja brezkončne dobrote božje, — sadunosnice so živi spominki pridnih in umnih ljudi, — lepo drevje naj nam je svetišče, ustvarjeno od dobrotljivega Boga, kterega se nobena prederzna roka brez greha dotakniti ne smé, da bi ga pokvarila ali pokončala. Kruh z nogami téptati, se vam zdí greh — kaj je sadje kaj družega kakor kruh? Varujte drevje, ki je človeštvu tolika dobrota! Pozimi nas oživlja gorkota derv, da ne oterpnemo mraza, — spomladi nas razveseljuje cvetje, katero zaljša vsako drevésce, — poleti in v jeseni nas krepcá njegov sad, in celo leto nas krepcá in oživlja dobra kapljica, ki nam jo toči ljuba tertia.

Pinkert pop. Lw.

Gospodarske skušnje.

Gnoj tako napravljati, da en voz več zaleže, kakor sicer 3 ali 4 vozovi.

Vsak teden, kadar se gnoj iz hleva na gnojnišče kida, naj se, kakor ima kdo več ali manj gnoja, več ali manj gipsa na gnoj potrosi. Tak gnoj, ker je gips v njem vso moč zadržal, na polji, v nogradih, na vertih in kjer koli si bode, toliko več zdá, da se stroški gipsa obilo poplačajo.

Saje za ušivo živino.

Čmerika, tobak, živo srebro in mnoge druge reči, s kterimi se pri živini uši preganjajo, utegnejo škodljive biti. Gosp. Schäfer v Oldenburgu je skusil, da saje, ktere dimnikar nasterže z dimnikov in peči, preženó uši brez vse škode. V ta namen se naberó saje v primeren sod in se polijó s toliko vode, da napravimo gosto črnkasto sajovico, s katero se spéra ušiva žival ali pa češe. Potem se opére s čisto vodo.

Srét pri reji kuretine.

Kurnjek naj se premení vsako leto ali naj manj vsako drugo leto; kokoši ležejo bolj in valé več jajc. V enem kurnjeku naj je le malo kokoš, in pridniši bojo légle.

Zdraviteljske čertice.

Smert za gladom ali lakoto.

Glad ali lakota je strašna reč. Bolečine, ki jih prizadevuje sostradani želodec, ne izvirajo od tega, kakor se je nekdanj mislilo, da se stene praznega želodca ena ob drugo tarejo, ampak od tega, da ostri želodčini soki obilne čutnice razjedajo in kervine žilice glojejo. Gorjé mu, ki umerje za gladom — ni je huje smerti od te! Strašen nepokoj, pretresi cellega života, neznani kerč in bolečine za obnoretí v želodcu, smerad iz ust, bljuvanje smerdljivih izmečkov, mraz, ki človeka lomi po vsih udih, božjast in divjost so znamenja te strašne smerti.

Na vprašanje: kako dolgo zamore živa stvar

*) Častiti gospod Schmidt nam je s tim spisom vred poslal nekoliko tacih prosenih bilk, v kterih se je vgnjezdil omenjeni červ, ki se že od zunaj naznanja, da gostuje v prosnici. Tudi nekoliko strokov unidan omenjenega sladkega graha z višnjevim stročjem nam je poslal; vés je bil lep in zdrav. Pridjal nam je pa tudi nekoliko strokov navadnega sladkega graha z rumenim stročjem: v vsakem zernu je tičal červ. Je tedaj resnično, da se v unega ne vgnjezdi červ tako rad, kakor v tega — je tedaj zares priporočila vreden.

prestati brez živeža ali hrane in pijače? se ne more odgovoriti, da bi veljalo za vsako. Sploh uče skušnje, da toliko manj zamore živa stvar sterpeti glada, na kolikor višji stopnji telesne popolnosti stoji. Človek po tem takem naj pred umerje lakote. K večjem pre-
stane, če je zdrav, 8 do 10 dni lakoto in žejo. Če ima pa dosti vode, zamore brez hrane živeti 30 do 40 dni. Žeja umori človeka pred, kakor lakota. Neki človek, ki je imel dosti vode piti, je doživel celó 60 dni.

Strašen popis sostradanih ljudi beremo v Nikolaja Tulpa „Obs. med. lib. 1. cap. 43“. Sedem Angličanov se na majhnem čolnu od otoka sv. Krištofa podá nekega dne deleč na morje; za 24 ur so se previdili z živežem. Al vihar jih zažene deleč po morji, da so 17 dni po njem tavalili. Lakota in žeja jih napade — že so oglodali oblachila, vervi, usnje in les. Al kaj je to pomagalo! Živeti pa hočejo vsi, živeti na vsako vižo, — in ker strašni glad umori na zadnje vès človeški čut, začno srečkati med sabo: ktereга izmed sebe bojo snedli. ... Nesrečka pade in ž njo je zapadel eden izmed njih strašni osodi, da so ga zaklali, čeravno je bil že suh kot smert. Al mesó in krí zaklanega tovarša ste že gnjile tako, da šesti tovarš se je potopil raji v morje, kakor da bi bil jedel ostudnega tovarša. Čez malo dni prijadra ostalih 5 na suho zemljo, ali vsi so bili že tako na koncu življenja, da nobenega več niso mogli oteti — vsi so pomrli.

Od enake nesreče na morji so pripovedovali časniki leta 1845. Valovi izhodnega morja so vergli odpert čoln na breg blizo Memel-a. Ljudje prihitijo berž na pomoč — pa kaj najdejo v čolnu? — dva človeka, katerih ni bilo družega kakor kost in koža, sta ležala v njem, bolj merlicem že podobna kakor živim. Enega so oživili, družega niso več mogli. Le polagoma so ga greli in mu piti in jesti dajali, da se je počasi okrepčal, se spet zavedel in govoriti začel. Oba sta Rusa bila in brata, ki ju je, ko sta v Rigajski luki ravno v čolníc stopila, vihar s čolnom vred zasačil in zanesel deleč na morje. Iz začetka sta delala kar sta mogla in vse svoje žile napenjala, da bi bila priveslala spet do suhega, al na zadnje obnemoreta, in viditi, da sta zgubljeni, se prepustita valovom morja, ki so ju dervili 8 dni okoli, dokler ju ne pripodé do omenjenega brega — enega že merliča.

Še strašnejšo prigodbo pa pripoveduje časnik „Morning Post“ od 1. decembra 1847. Barka Karolina iz Savune, namenjena v Bath, se je od 26. oktobra neprenehoma bojevala s silami morja; kar so imeli hrane na odperti ladji, je pometal vihar v morje, — od 4. novembra niso imeli mornarji ne koščika hrupa ne kapljice vode več. 10. novembra so srečkali: ktereга bojo zaklali in snedli. Nesrečka zadene velicega, močnega Irea, z imenom Dragotina Brown-a, edinega na barki, ki je imel nož pri sebi. Ko ga hočejo tovarši zgrabiti, da bi ga razkosili, se jim z nožem žugaje ustavi rekoč, da presune slednjega, ki mi pride blizo. 19 let star mornar se ponudi, ker je naj mlajši, ga napasti, in to storivšega hoče Brown ravno prebosti, kar mahne kapitan po njem in ga ubije. Mornarji pijó krí njegovo in razrežejo meso na kosce ter ga snejo. ... 13. novembra zjutraj prijadrajo ostali 3 mornarji na suho.

Če kdo prostovoljno za gladom umreti hoče, je umiranje drugačno, po tem: ali je človek terdne volje v takem groznem namenu ali ne. Korzikan Viterbi, kateri, nedolžen k smerti obsojen, se je v ječi do smerti sostradal, je bil skozi 20 dni dovelj močan, uro za uro popisovati svoj telesni in dušni stan. Sploh se more reči: kolikor mlajši, krepkejši in zdravši je človek, kolikor močnejši je želodec njegov, in kolikor bolj merzlo je vreme: toliko pred ga je konec.

(Iz „Unterh. am häus. H.“)

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Sončni izhod.

Al si vidil kadaj z lastnimi očmi, dragi bravec moj, tisto krasnost, ki se o sončnem izhodu vsak dan tak mično prikaže? Je li ti morda mehkužnost spanja ali le navadna nečimernost branila, da tega čudeža veličanske narave še nikdar nisi vidil? Znabiti si izmed tiste brezštevilne verste ljudi, katerim se truda vredno ne zdí, si odtergati nekoliko ur od spanja, da bi sončni izhod vidili. Zna biti si iz števila tistih, ki so zadovoljni, da jim sonce le sije, katerim pa za uzroke te prikazni mar ni. Zna biti si ravno tako neobčutljiv, kakor množica tvojih bratov, ki sončni izhod vsak dan vidíjo, ker se to brez njih neugodnosti lahko zgodi, kateri pa pri njem nič ne mislijo. Bodi te ali une verste, dragi moj, — to vse je eno. Al daj se sedaj iz svoje neobčutljivosti zdramiti, in pojdi gledat, kako izza gor izhaja luč svetá, in navdajaj se o pogledu njenem z nadsvetnimi misli!

Nobena prikazen v naravi ne razodene toliko prijetnost in toliko krasoto, kakor izhajóče sonce. Nobena svečanost, ako jo tudi človeška umetnost z neskončnimi stroški in z vso svojo pridnostjo olepša, se ne dá primerjati neprispodobljivi prvi sončni svetlobi. Vsi kinči gledišč in naj bogatejša krasnost kraljevih poslopíj so prazno nič, ako se jim narava primerja.

Narprej se okinči izhodna stran neba s škerlatom juterne zarje in naznanja bližoji bližnji prihod sonca. Podnebje se opiše malo po malem z rožnimi barvami, in potem se sveti v bleščečem zlatu. Sedaj se prikažejo sončni žarki in razširijo hipoma svetlobo in toploto po celem ozračju. Poslednjič se prikaže še le sonce v svojem naj večjem veličanstvu. Vidoma se vzdiguje, čedalje više in više — zemlja pa se kaže v novi praznični podobi. Vse stvari so, kakor da bi vnoviç oživele, — radost je razlita po vsem svetu, ki ga vidiš pred sabo. Ptíčki pozdravljajo vir svetlobe in dneva z veselím glasom, skakljaje od veršiča do veršiča. Vse živali se gibljejo in čutijo novo moč in čverstost v sebi.

Povzdigni tudi ti, prijatelj, svojo hvalno pesem gor k nebu — k nebu, kjer Gospod stanuje, na ktereга povelje sonce izhaja, in ktereга roka ga v njegovem teku vlada, da nam blage spremembe dneva in noči, in redno verstenje letnih časov dela!

Glej, cela narava ti oznanuje red in zložnost. Sonce in vsaka zvezda se suče na svoji poti. Vsak letni čas donese svoj sad. Vsak dan ponovi sončno svetlobo. Bodi tudi ti svojim bratom to, kar je sonce vsemu svetu. Kakor sonce zemlji vsak dan svoje dobrote delí, kakor nizke doline in visoke hribe razsvetljuje, tako dobrotljivo, takomilo naj bo tudi tvoje življenje vsim tvojim sostvarém!

Ozir po svetu.

Potopisne čertice iz Petrograda.

(Dalje.)

Da v izbah gorko ostane, pripomorejo veliko tudi dvojne okna, ki jih imajo v Petrogradu kakor sploh po vsem Rusovskem. Komaj začne mesca oktobra zmerzovati, napravijo celo hišo za zimski mraz, zamažejo naj manjše luknjice in nataknejo še ene okna, na katerih vsako špranjico s papirjem zadelajo. Le tam pa tam imajo kako oknjico, da spušajo včasih prosti zrak v izbo. Lahko si je misliti kakošno veselje je mesca maja, kadar pervikrat po dolgi zimi odpró spet okna, za katerimi so čez zimo tičali kakor Noe nekđaj v barki svoji. Med